

Euskal irakurlea: 2004ko Durangoko Azokako neurketa

IDURRE ALONSO

Euskal Filologian lizentziaduna eta
euskara irakaslea

Sarrera

Liburua jakintza gordailu izatetik kontsumo objektu izatera iritsi dela zioen 2001ean Juan Kruz Igerabidek (2001), eta horrek ekarri duela ekoizpena industriaren garapenaren araberakoa izatea (ez gizartearen beharren araberakoa). Al-daketa horrek Durangoko Liburu eta Disko Azokaren izaera bera ere aldatu egin du, eta gaur egun erreferentzia nagusi (eta ia bakar) bihurtu da liburu erosleentzat. Durangoko «betekada», ordea, ez da eguneroko bizitzaren erakusgarri, oraindik orain euskal literaturak irakurle gutxi dauka eta.

Eusko Jaurlaritzako Prospekzio Soziologikoen Kabineteak 2004an eginiko ikerketan agertzen denez, EAEko biztanleen %68,4k irakurtzen dute libururen bat urtean; horietatik, ordea, %15ek soilik irakurtzen dituzte euskarazko liburuak (literatur liburuak nahiz bestelakoak). Hortaz, datu horien arabera EAEko biztanleen %10,26k baino ez ditu irakurtzen euskarazko liburuak. Aipatutako ikerketa hori, beraz, EAEko biztanleen erakusgarri izanik ere, ez da tresna egokia euskal liburuaren irakurlea ezagutzeko. Hutsune horretatik abiatzen

da lan hau, eta euskal irakurlea zein euskal literatur kontsumoa apur bat gehiago ezagutzeko balio nahi luke. Batetik, euskal irakurlearen irakurketa ohiturak, gustuak eta motibazioak zeintzuk diren zehazteko ahalegina dago lan honean, eta bestetik, literaturaren kontsumoan kualitatiboki nahiz kuantitatiboki gehien eragiten duen irakurlea identifikatu nahia. Izan ere, ohituta gaude «salduenak», «irakurrienak» eta antzeko etiketak ikusten, baina kontsumoan eragiten duten faktoreak (dela generoa, dela instituzioen eragina, dela irakurlearen nolakotasuna...) oso gutxitan aztertu izan dira gurean. Hemen aurkezten den neurketa, hain zuzen, faktore horien azterketan dago oinarrituta.

Azterketa honen garrantzia I. Even-Zoharrek proposatutako *Polisistemen Teoriaren* baitan ulertu behar da. Euskal Herrian hemendik kanpo adinako oihartzuna izan ez duen teoria horrek bide berriak urratu ditu literatura ulertzeko moduan; literatura testuen azterketatik atera eta haren barne antolaketa eta funtzionamendua ulertzeko erreferentzia garrantzitsuenetarikoa bihurtu da. Izan ere, teoria horrek literatura komunikazio-sistema gisa proposatzen du, eta literaturaren barne antolaketa konplexua elkarrengan eragiten duten eta bata bestearen menpeko diren faktore eta harreman askoren arteko sistema gisa azaltzen du. Bide horretatik, Jakobsonen komunikazio eta hizkuntzaren eskema oinarri hartuta, *ekoizle*, *kontsumitzaile*, *instituzio*, *errepertorio*, *merkatu* eta *produktuaren* arteko harreman banaezinek sortzen dute literatur sistema oro. Horrek ezinbestean dakar kontsumoa aztertzen duen edozein ikerketak sistemaren gainontzeko elementuak aintzat hartzea. Hori dela eta, neurketa hau euskal literaturaren kontsumoak sistemako beste elementu batzuekin dituen harremanekiko hurbilketa gisa ulertu behar da.

Metodologia eta lagina

Neurketa 2004ko Durangoko Liburu eta Disko Azokara hurbildutako berrehun lagunei eginiko galdeketa zuzenen

bidez osatu da¹. Bertaratutakoei beren irakurketa ohiturei, gustuei eta motibazioei buruzko galdeketak egin zitzaizkien, eta azterketa horretan jasotako datuak aurkeztuko ditut hemen².

Jarraian inkestei erantzun dieten irakurleen lagina aurkeztuko dut.

I. taula. Galdeketari erantzun diotenen ikasketa maila adinaren eta sexuaren arabera

	Adin taldeak				Sexua	
	18-35	36-50	51-65	65<	Andreak	Gizonak
Goi mailako ikasketadunak ³	44	41	26	1	62	50
Bestelako ikasketadunak ⁴	34	35	15	3	40	48
Orotara	78	76	41	4	102	98

Galdeketa parte hartu duten lagun gehienak 18-35 eta 36-50 adin taldeetan kokatzen dira. 51-65 urte bitarteko irakurleak ere kuantitatiboki garrantzitsuak dira, erantzun dutenen %20,5 osatzen baitute. Hirurogeita bost urtetik gorakoekin laginak eskaintzen dizkigun datuak ez dira adin talde horren adierazgarriak, izan ere, lau soilik izan ziren galdeketa parte hartu zuten 65 urtetik gorakoak. Arrazoa azokan adin horretako jende gutxi egon izana dugu batetik, eta bertaratutakoek galdeketa egiteko jartzen zituzten eragozpenak bestetik. Ondorioz, multzo hori ez dut kontuan hartuko datuen irakurketan.

Euskal irakurlearen profila

Euskal literaturaren kontsumoan eragiten duen irakurlearen profila zehaztean, alde batetik euskaraz maiz irakurtzen duena hartu beharko dugu aintzat. Ahalik eta emaitza zehatzak lortze aldera, eta Joan Mari Torrealdaik (1997) eskaintzen dituen datuetan oinarrituta, euskaraz gehien kontsumitzen den literatur generoaren irakurketa maiztasunak aztertu ditut, narrazioarenak (eleberria zein narrazio labu-

rra), hain zuzen. Beste aldetik, gizakiaren jokabideak aztertzen direnean kontuan hartu ohi diren hiru aldagai nagusien gainean eratu dut irakurketa: sexua, adina eta ikasketa maila, hain zuzen ere.

Sexuaren aldagaiari dagokionez, galdeketen emaitzek iradokitzen dute irakurlearen sexuak, oro har, ez duela eraginik irakurketa ohituretan. Gizon zein andreek literatur genero gustukoenetan eleberriak aipatu dituzte gehien, eta bigarren aukera gisa narrazio laburrak eta ipuinak hautatu dituzte batzuek zein besteek. Ildo beretik, andreen %21,9k irakurtzen dute astean behin, gutxienez, narrazioa euskaraz (eleberriak zein ipuinak); gizonezkoetan %22,7 dira irakurketa maiztasun hori dutenak. Datu horiek agerian uzten dute irakurketa maiztasunak ere ez duela loturarik sexuaren aldagaiarekin euskal literaturan.

Literatur idazleengan gizon zein andreek B. Atxaga, J. Sarrionandia, J. M. Irigoien eta J. Arretxe aipatu dituzte idazle gustukoenen artean. Libururik gustukoenetan ere bat datoz batzuk zein besteak, *Obabakoak* lana izan baita guztietan aipatuena.

Orain arte esandakoaren arabera, eta irakurketa maiztasuna, gustuko generoak, gustuko idazleak eta gustuko liburuak alderatu ondoren, esan daiteke bi sexuen arteko aldea txikiegia dela aldagai horrek kontsumo ohituretan eragiten duela ondorioztu ahal izateko. Horixe bera iradokitzen du 2004ko Eusko Jaurlaritzaren irakurketa ohiturei buruzko ikerketak, bertan adierazten baita euskarazko irakurleengan ez dagoela kopuru aldetiko bereizketarik sexuari dagokionez (2004: 66).

Hori dela eta, hemendik aurrera beste bi aldagaiak —adina eta ikasketa maila— hartuko ditugu ardatz datuen irakurketan. Sexuarekin egin legez, oraingoan ere eleberrien eta narrazio laburren irakurketa maiztasunak ikusiko ditugu⁵.

II. taula. Irakurketa maiztasuna ikasketa mailaren eta adin taldeen arabera

	Ikasketa maila %			
	Goi mailakoak		Bestelakoak	
	N	E	N	E
Ia egunero	8, -	8,9	5,7	7,9
Astean behin/bitán	15,2	12,5	7,9	7,9
Hilean behin/bitán	26,8	29,5	22,7	21,6
Urtean behin/bitán	31,2	40,2	29,5	39,8
Inoiz ez	17, -	8, -	32,9	20,4
Ez du erantzun	1,8	0,9	1,1	2,3
Orotara	100	100	100	100

	Adin taldeak %							
	18-35		36-50		51-65		65<	
	N	E	N	E	N	E	N	E
Ia egunero	2,6	7,7	10,5	6,6	9,7	14,6	0	0
Astean behin/bitán	7,7	10,2	13,2	10,5	19,5	12,2	0	0
Hilean behin/bitán	33,3	25,6	17,1	26,3	24,4	26,8	0	0
Urtean behin/bitán	29,5	46,1	32,9	43,4	26,8	24,4	50	25
Inoiz ez	25,6	10,2	23,7	10,5	19,5	21,9	50	50
Ez du erantzun	1,3	0	2,6	2,6	0	0	0	25
Orotara	100	100	100	100	100	100	100	100

Goi mailako ikasketak egin dituzten irakurleek bestelako ikasketak egin dituztenek baino irakurketa ohitura sendoa-goak azaltzen dituzte. Esate baterako, gustukoak dituzten generoen irakurketa ohiturei erreparatuta, goi mailako ikasketadunen %51,3k euskarazko eleberriak irakurtzen dituzte hilean behin, gutxienez, eta %51,4k narrazio laburrak. Bestelako ikasketadunengan dezente baxuagoak dira proportzioak: %14,7k irakurtzen dituzte eleberriak euskaraz hilean behin gutxienez, eta %36,7k narrazio laburrak edo ipuinak. Datu horiek adierazten dute ikasketa mailaren aldagaia, sexuarena ez bezala, faktore eragilea dela literaturaren kontsumoan.

Irakurlearen adinari dagokionez, hilean behin, gutxienez, euskaraz narrazioa irakurtzen dutenen ehunekorik handiena 51-65 adin taldean dago. Ondoren 18-35 urte bitarteko irakurleak datoz, eta oso parekaturik 36-50 urte bitartekoak.

Eusko Jaurlaritzaren neurketen arabera, EAEn zenbat eta irakurle zaharragoak, orduan eta baxuagoa euskaraz irakurtzen dutenen kopurua (2004: 66). Horrek, nire ustez, hiru arrazoi nagusi ditu: lehena, gazteenek demografikoki pisu handiagoa izatea, hots, 18-35 eta 36-50 urtekoen multzoetan 51-65 urte bitartean edota 65 urtetik gorakoetan baino biztanle kopuru handiagoa egotea; bigarrena, euskaldun alfabetatuen kopuruak behera egitea adinak aurrera egin ahala; azkena, Eusko Jaurlaritzako azterketaren zein Durangoko Azokako datuen arabera, goi mailako ikasketadunek azaltzen dutela euskaraz irakurtzeko joera handiena eta, alfabetatuen datuekin bezalatsu, adinak aurrera egin ahala jaitsi egiten da goi mailako ikasketak dituztenen kopurua.

Durangoko azokan bildutako datuek, ordea, kualitatiboki irakurle talde garrantzitsua iradokitzen dute 51-65 adin multzoan, euskaraz maiztasun handiz irakurtzen baitute galdeketari erantzun dioten adin tarte horretako lagunek. Balizko irakurketa bat izan daiteke pentsatzea Durangora hurbiltzen den adin horretako jendea oso literaturzalea eta ikasia dela. Izan ere, gazteagoek baino maiztasun handiagoarekin irakurtzen dute euskal literatura galdeketari erantzun dioten 51-65 urte bitartekoek. Honenbestez, kuantitatiboki euskaraz irakurtzen dutenen proportziorik altuena gazteek (18-35 urte bitartekoek) osatzen badute ere, 51-65 adin taldekoek —gutxi izanik ere— irakurketa maiztasun handiagoa erakusten dute. Horixe bera iradokitzen dute, gainera, Eusko Jaurlaritzak eginiko ikerketaren emaitzek, nahiz eta azterketa horrek ez duen, zehazki, euskal irakurlea aztertu. Edonola ere, esanguratsuak dira neurketa berean adinen arabera zehazten diren irakurketa ohiturak; EAEn maizen irakurtzen dutenen proportziorik handienak (hizkuntza aintzat hartu gabe) 30-45 eta 46-64 adin taldeetan daude; 18-29 urte bitartekoetan %29k irakurtzen ditu urtean zortzi liburutik gora; 30-45 urtekoen artean %35ek; 46-64 urte bitartean %36k; 65 urtetik gorakoetan, azkenik, %24k. Datu horiek erakusten dute 30-45 urte bitartekoek ere asko ira-

kurtzen dutela (gaztelaniaz, bederen). Hortaz, balizko bi arrazoi daude Durangoko Azokan 51-65 urteen tarteko euskal irakurlea 36-50 urteen artekoa baino indartsuagoa izateko kualitatiboki: bata, azokara doan 50 urtetik gorako irakurlea oso literaturzalea izatea. Bestea, ikasketa mailak eragitea bi adin talde horien arteko bereizketa; izan ere, 51-65 adin multzoan dago goi mailako ikasketadunen proportziorik handiena (galdeketari erantzundakoen artean, betiere).

Orain arte esandakoa laburbilduz, irakurlearen ikasketa mailak eta adinak era zuzenean eragiten dute literatura irakurtzeko maiztasunean. Irakurketa maiztasunik handiena adierazten dutenak goi mailako ikasketadunak dira, eta horiekin batera, 51-65 adin taldeko irakurleak. Bestalde, euskal literaturaren kontsumoan kuantitatiboki pisu garrantzitsua du 18-35 urte bitarteko multzoak, adin tarte horretakoek adierazten baitute euskaraz irakurtzen dutenen eta euskaraz irakurtzeko gaitasuna dutenen portzentajerik handiena. 36-50 urte bitartekoei dagokienez, Eusko Jaurlaritzak 2004an argitaratutako datuen arabera, euskaraz irakurtzen dutenen proportzioa 18-35 urte bitartekoei eta 51 urtetik gorakoek adierazten dutenaren tartean dago. Gaztelaniaz maizen irakurtzen dutenak 30-45 eta 46-64 adin taldeetan daude. Beraz, azterkizun geratzen zaigu kualitatiboki euskaraz irakurtzen dutenen multzo indartsuena 51-65 urteen artean soilik edo, gaztelaniaz bezala, 30-64 adin multzoan kokatzen den.

Euskal literaturaren irakurlearen profila ezagututa, gatozen orain kontsumo ohiturak ezagutzera.

Kontsumo ohiturak

Atal honetan Itamar Even-Zoharrek proposatutako eske-man sakontzen saiatuko naiz. Hala, literaturarenak diren hainbat faktoreren arabera aztertuko dut kontsumoa: lehen-dabizi, irakurleak gustukoak dituen literatur generoak, idaz-

leak eta literatur lanak zeintzuk diren ikusiko dugu. Ondoren, honako aldagaiek literatur lanaren kontsumoa zein neurritan baldintzatzen duten aztertuko dugu: *ekoizlea* (idazlearen izena), *kontsumitzailea* (irakurlearen adina eta ikasketa maila zein beste irakurle batzuegandik jasotako gomendioak), *instituzioa* (eskola, literatur sariketak, kritikak...), *merkatua* (prezioa, argitaletxea, azaleko iruzkina) eta *produktua* (liburuaren generoa, tamaina, gaia).

Literatur generoak

Kontsumitzaileak literatur liburu bat edo beste irakurtzea erabakitzen duenean, berebiziko garrantzia dauka literatur generoak. Generoaren hautaketa, ordea, garai historikoak baldintzatzen du hein handi batean. Horren adibide dugu euskal liburugintzan literatur generoek izandako garapena azaltzen duen Joan Mari Torrealdairen aipu hau:

Pizkunde garaian antzerkiak produkzioaren ia erdia pasa bere du; gainera, narrazioa eta olerkia elkarren parean eta distantzia handira datoz.

Frankismo garaian olerkiak du lehentasuna, baina narrazioak nahikoa hurbil segitzen dio; batez beste aski orekatuak daude generoak oro.

Eta, azkenik, gure garai honetan narratibarena da nagusigoa, eta zein neurritan gainera! Narratibaren erdia baino gutxiagorekin dator olerkia, eta zertan aipatu besteak? Urtero-urtero begiratu bat emanez, jakin banekien narratiba beti aurretik zihoala, baina ez nuen uste proportzioak horren handiak zirenik. Nobedadeak barik eskaintza editorial globala kontuan hartuta, hau da, nobedadeak gehi berrargitaldiak, %56,5 da narratiba. Beste modu batera esanda: jendearen eskura jarri den hamar literatur titulutik sei narratibakoak dira. (Torrealdai 1997: 322)

Eskaintza eta eskaria parean joan ohi direla kontuan hartuta, pentsatzekoa da narrazioa dela euskal irakurleek, oro har, gusturen irakurtzen duten generoa, eta hipotesi hori indartzen dute Durangoko Liburu eta Disko Azokan jasotako datuek.

III. taula. Gustuko generoa ikasketa mailaren eta adin taldeen arabera

	Ikasketa maila %		Adin taldeak %			
	Goi mailakoak	Bestelakoak	18-35	36-50	51-65	65<
Narrazio laburra/ ipuina	14,3	19,5	17,9	9,3	26,8	25
Eleberria	83,-	72,4	75,6	82,7	78,-	50
Saiakera	8,9	3,4	2,6	8,-	12,2	0
Antzerkia	3,6	2,3	3,8	2,7	0	25
Bertsoak	2,7	10,3	6,4	5,3	4,9	25
Erreportajea	0,9	2,3	1,3	2,7	0	0
Kronika	0,9	1,1	1,3	0	2,4	0
Autobiografia	3,6	1,1	2,6	2,7	2,4	0
Poesia	6,2	3,4	3,8	4,-	7,3	25
Besteren bat	7,1	6,9	6,4	5,3	7,3	50
Ez du erantzun	0	0,9	0	1,3	0	0

Literatur generoetan eleberriak betetzen du euskal literaturaren zentroa, eta irakurleen %61ek aipatu du eleberria gustuko duen genero gisa. Narrazio laburrak eta ipuinak datoz ondoren, aipamenean %13ekin. Genero narratiboan ez da ikasketa mailen arteko bereizketarik sumatzen; bai, ordea, poesian, saiakeran eta bertsoan. Goi mailako ikasketadunengan saiakera eta poesiaren aipamenean bestelako ikasketadunengan baino gehiago dira nabarmen, eta bertsoak, ostera, dezente gutxiagok aipatu dituzte.

Adinari dagokionez, esan daiteke adinak aurrera egin ahalak poesiak eta saiakerak indarra hartzen dutela: 18-35 urte bitarteko irakurleetatik %2,6k aipatu du saiakera genero gustuko duen artean eta %3,8k poesia; 36-50 urteen bitarteko irakurleen artean %8k aipatu du saiakera eta %4k poesia; 51-65 urte bitartekoetan, azkenik, %12,2rako igoera dugu saiakeran eta %7,3koa poesian. Bestalde, irakurketa maiztasun handiena duen irakurle taldeak, hots, 51-65 urte bitarteko multzoak, narrazio laburrak eta ipuinak gainontzekoek baino gehiago aipatu ditu. Aitzitik, bertsogintzaren kasuan alderantzizko joera nabari da, eta adinak aurrera egin ahalak, gutxiago dira bertsoak genero gustuko enetan sailkatzen dituztenak.

Lagina aurkeztean eman ditudan datuen arabera, goi mailako ikasketadunen proportziorik handienak 51-65 eta 18-35 adin taldeetan daude, hurrenez hurren. Ordea, saiakera eta poesia gehien aipatu dituztenak 36-50 eta 51-65 adin taldeak eta goi mailako ikasketadunak dira. Beraz, pentsa daiteke adinak eta ikasketa mailak zuzenean eragiten diotela generoaren hautaketari eta aldagai beregainak direla.

Idazleak

Irakurleak narrazioa irakurtzeko duen joerak isla zuzena dauka idazleen hautaketan ere; irakurleak poesiarik irakurtzen ez badu, nekez ezagutuko ditu euskal poetak. Hortaz, irakurleek gogokoen dituzten idazleen izenek ere irakurketa ohiturei buruzko datu garrantzitsuak eskainiko dizkigute. Irakurle bakoitzari gustuko duen autore bat, bi edo hiru eskatu zaizkio. %18,5ek ez du jakin autorerik aipatzen, hortaz, gainerako %81,5en erantzunak aurkeztuko ditut hemen.

IV. taula. Idazle aipatuena ikasketa mailaren eta adin taldeen arabera

	Ikasketa maila %		Adin taldeak %			
	Goi mailakoak	Bestelakoak	18-35	36-50	51-65	65<
Anjel Lertxundi	11	4,8	7,6	10, -	8,8	0
Bernardo Atxaga	60	54, -	50, -	58,3	70,6	100
Harkaitz Cano	4	4,8	4,5	5, -	2,9	0
Joan Mari Irigoien	16	20,6	16,7	16,7	20,6	50
Jon Arretxe	18	17,5	15,1	21,7	14,7	0
Joseba Sarrionandia	30	34,9	31,8	28,3	38,2	0
Julen Gabiria	3	3,2	4,5	3,3	0	0
Kirmen Uribe	4	1,6	1,5	5, -	2,9	0
Pako Aristi	7	6,3	3, -	8,3	11,8	0
Ramon Saizarbitoria	6	3,2	4,5	3,3	8,8	0
Unai Elorriaga	6	3,2	9,1	1,7	2,9	0
Besteren bat	36	39,7	47, -	26,7	38,2	100

Goiko taulan bildu ditudan idazleek bost aipamen baino gehiago jaso dituzte. Arestian esan bezala, generoak erabat baldintzatzen du idazleen hautaketa, eta, ildo horretatik,

Kirmen Uribe dugu goiko idazleen artean poesia soilik idatzi duen autore bakarra. Ildo beretik, azpimarratzekoa da K. Uribek liburu bakarra idatzi duela eta, hala ere, irakurleak gogokoen dituen idazleen artean kokatzea lortu duela.

Bestalde, gehien aipatu diren idazleak Bernardo Atxaga, Joseba Sarrionandia, Joan Mari Irigoien eta Jon Arretxe dira ikasketa maila eta adin talde guztietan. Ildo beretik, aipagarria da presentzia garrantzitsua lortu dutela irakurleen artean autore berriek (Jon Arretxez gain, literaturaren munduan urte gutxi daramaten beste autore batzuek aipamen asko jaso dute).

Bestalde, idazleen aipamenetan 18-35 urte bitarteko irakurleek eta 51-65 urte bitartekoek erakutsi dute aniztasunik handiena. Ikasketa mailari dagokionez, berdintsuak dira batzuek zein besteek aipatu dituzten autore kopuruak.

Literatur lanak

Gustuko liburuetan eleberriak eta narrazioak dira nagusi. Gainera, lehenago zehaztutako lau idazleen lanak dira aipamen gehien jaso dituztenak. Orotara %78k jakin dute gustuko izan duten libururen baten (edo gehiagoren) izenburua ematen, eta erantzun horiek aurkeztuko ditut jarraian.

Goi mailako ikasketadunek B. Atxaga beste guztien gainetik aipatu dutela ikusi dugu arestian. Liburu gustukoena aipatzean ere deigarria da hiru liburu gustukoena Atxagarenak izatea: *Obabakoak*, *Soinujolearen semea* eta *Gizona bere bakardadean*. Laugarren eta bosgarren aukerak Sarrionandiaren *Lagun izoztua* eta Irigoienek *Babilonia* izan dira. Bestalde, azpimarragarria da hiru liburu gustukoenen artean zerrendan agertzen ez diren beste batzuk ere aipatu dituela hamarretik zortzik; beraz, pentsatzekoa da euskal liburuen gaineko ezagutza zabala dutela goi mailako ikasketak egin dituztenek. Bestelako ikasketak dituztenek aipatutako liburuak *Obabakoak*, *Ostegunak* eta *Kutsidazu bidea*, *Ixabel* ditugu, eta horien ondotik datoz *Lagun izoztua*, *Narrazioak*

eta *Soinujolearen semea*. Beste izenburu batzuk aipatu dituztenak hamarretik sei izan dira.

V. taula. *Liburu aipatuena ikasketa mailaren eta adin taldeen arabera*

	Ikasketa maila %		Adin taldeak %			
	Goi mailakoak	Bestelakoak	18-35	36-50	51-65	65<
<i>Babilonia</i>	9,4	5,-	6,2	8,3	10	0
<i>Behi euskaldun baten memoriak</i>	4,2	3,3	4,7	3,3	3,3	0
<i>Bi anai</i>	2,1	3,3	1,6	5,-	0	0
<i>Gizona bere bakardadean</i>	10,4	1,7	9,4	5,-	6,7	0
<i>Kolosala izango da</i>	5,2	1,7	3,1	5,-	3,3	0
<i>Kutsidazu bidea, Ixabel</i>	6,2	10,-	12,5	5,-	3,3	0
<i>Lagun izoztua</i>	9,4	8,3	7,8	11,7	6,7	0
<i>Narrazioak</i>	2,1	8,3	3,1	1,7	10,-	0
<i>Obabakoak</i>	27,1	30,-	17,2	31,7	46,7	0
<i>Ostegunak</i>	7,3	11,7	9,4	11,7	0	0
<i>Ostiralak</i>	6,2	5,-	4,7	6,7	6,7	0
<i>Otto Pette</i>	4,2	1,7	3,1	3,3	3,3	0
<i>Soinujolearen semea</i>	13,5	8,3	6,2	10,-	23,3	100
<i>SPrako tranbia</i>	3,1	5,-	7,8	0	3,3	0
<i>Beste batzuk</i>	81,2	60,-	85,9	58,3	80,-	0

Bestalde, goi mailako ikasketadunengan ez bezala, beste-lako ikasketadun irakurleek gustukoena dituzten idazleak ez datoz bat gehien gustatutako liburuen idazleekin (ez proportzionalki, bederen).

Adinari dagokionez, adin talde guztietan *Obabakoak* da irakurleek gogokoen izan duten lana. Lau idazle gustokoen liburuei erreparatuta, Atxagaren liburuak %53,6k aipatu dituzte; Sarrionandiarenak, %16,8k; Arretxerenak, %14,2k eta Irigoienek, %7,7k. Horrez gain, adinak aurrera egin ahala, irakurleek gogokoago dituzte Atxagaren, Sarrionandiaren edo Irigoienek lanak. Jon Arretxek, aitzitik, gazteen artean dauka arrakastarik handiena.

Azkenik, zerrendakoez gain, izenburu gehien aipatu dituztenak 18-35 eta 51-65 adin taldeak izan dira. Gogora de-

zagun, gainera, beste autore batzuen aipamenak ere adin multzo horietan egin direla gehien.

Kontsumoaren motibazioak

Galdeketaren emaitzek iradokitzen dute euskal irakurleen %35,2k beti autore berberen lanak irakurtzeko ohitura dutela, eta goi mailako ikasketadunengan joera hori indartu egiten da. Beti autore berberak irakurtzeko arrazoietan segurura jo nahia eta erosotasuna izan dira arrazoirik aipatuena. Gainontzeko liburuen propagandarik ezak eta informazio faltak ere leku garrantzitsua betetzen dute beti autore berberak irakurtzeko galdetutakoek emandako arrazoietan.

Jarraian, kontsumoan eragin dezaketen hainbat faktoreren garrantzia aztertuko dut. Horretarako, liburu bat irakurtzea erabakitzeke zein aldagai hartu ohi dituen kontuan galdetu zitzaion irakurleari.

VI. taula. Irakurgaien hautaketan eragiten duten faktoreak ikasketa mailaren eta adin taldeen arabera

	Ikasketa maila %		Adin taldeak %			
	Goi mailakoak	Bestelakoak	18-35	36-50	51-65	65<
Idazlea	61,6	32,9	31,2	52,6	61	75
Gaia	60,7	60,2	65,4	52,6	68,3	25
Gomendioak	24,1	30,7	29,5	27,6	21,9	25
Izenburua	4,5	4,5	9,-	2,6	0	0
Literatur kritika	23,2	28,4	16,7	30,3	31,7	50
Argitaletxeak	0,9	0	0	0	2,4	0
Tamaina	2,7	9,1	10,3	1,3	4,9	0
Prezioa	2,7	4,5	3,8	3,9	2,4	0
Azaleko iruzkina	14,3	6,8	11,5	10,5	7,3	25
Beste batzuk	3,6	4,5	3,8	5,3	2,4	0
Ez du erantzun	0	0	0	0	0	0

Goiko taulako datuek iradokitzen digute oro har gaia, idazlea eta gomendioak izan ohi direla liburuak hautatzeko motibazio nagusiak. Goi mailako ikasketadunen artean idazlea eta gaia dira liburuak hautatzean bi eragile erabakigarrienak, eta horren ondoren gomendioak datoz. Bestelako ikas-

ketadunen artean, ordea, gaia berdintsu mantentzen bada ere, idazlearen garrantziak nabarmen egiten du behera. Gomen-dioei, bestalde, goi mailako ikasketadunek baino gehi-xeago erreparatzen diete bestelako ikasketak dituztenek.

Ildo beretik, adinak aurrera egin ahala, idazlearen izenak li-buruen hautaketan duen garrantzia handitzen da, eta gomen-dioen eragina, ostera, txikitu. Literatur kritikaren pisuak ere aldaketa esanguratsua du adinaren arabera aztertuta; 18-35 urte bitartekoek kritikari aitortzen dioten garrantzia bikoiztu egiten da 36-50 eta 51-65 urte bitarteko multzoetan.

Jarraian, hiru faktore literario aztertuko ditut sakonago: idazlea, literatur kritika eta sariak. Hortaz, idazlearen izenak kontsumoa zenbat baldintza dezakeen ikusiko dugu. Bestalde, euskal literaturaren munduan ugari izan dira kritikaren eta sariketen inguruan gertatutako eztabaidak eta ezadostasunak. Egun bi faktore horiek, idazlearen izenarekin batera, kontsumoari zein neurritan eragiten dioten zehaztu nahi izan dut. Horretarako, irakurleari eskatu diot garrantziaren arabera batetik hamarrerako eskalan sailka ditzala faktoreok. Batak garrantzi txikiena islatzen du, eta hamarrak handiena.

VII. taula. Literatur kritikari, sariei eta idazleari ematen zaien garrantzia ikasketa mailaren eta adin taldeen arabera

	Ikasketa maila %		Adin taldeak %			
	Goi mailakoak	Bestelakoak	18-35	36-50	51-65	65<
Kritika 1-5	48,2	54,5	50,-	52,6	51,2	50
Kritika 6-10	51,8	45,4	50,-	47,4	48,8	50
Sariak 1-5	62,5	73,9	68,8	69,7	61,-	50
Sariak 6-10	37,5	26,1	31,2	30,3	39,-	50
Idazlea 1-5	18,7	45,4	38,5	28,9	19,5	25
Idazlea 6-10	81,2	54,5	61,5	71,-	80,5	75

Kontsumitzaileek literatur kritikari, sariei eta idazleari ematen dioten garrantziari erreparatuta, *idazlea-kritika-sariak* hurrenkera proposa daiteke kontsumitzailearen lehentasunetan. Orotara, galdeketari erantzun dioten %69,3k ematen dio idazleari bostetik hamarrerako garrantzia; kritikari %48,7k; sariei, azkenik, %32,8k. Gainera, hurrenkera bera manten-

tzen da adin talde eta ikasketa maila guztietan. Literatur kritikari ematen zaion garrantzia bertsua da adin talde guztietan. Idazleari eta sariei garrantzi handiena aitortzen die-na, bestalde, maiztasun handienaz irakurtzen duen irakurlea da: 50 urtetik gorakoa eta goi mailako ikasketaduna.

Datu horien arabera, literatur kritikak eta sariketek nabarmen eragiten diote kontsumoari, hamarretik bostek hartzen baititu kontuan kritikak eta hamarretik hiruk sariak. Badakigu, baina, batetik hamarrerako eskalan faktore bakoitza baloratzea zaila dela; hori dela eta, galdetutakoek gehien aipatu dituzten idazleek zenbat sari eta kritika jaso dituzten ikusiko dugu faktore bakoitzaren garrantzia neurtu ahal izateko.

Sariak eta kritikak gehien aipatutako idazleengan

Sariketa literarioetan oihartzun handiena dutenak Kritika Saria, Espainiako Sari Nazionala eta Euskadi Saria izan ohi dira. Atal honetan aztertuko dugu orain arte gehien agertu zaizkigun idazle eta lanek 1980-2005 urteetan izaniko kritika eta sari kopurua (iturria: www.zubitegia.armiarma.com).

VIII. taula. Idazle aipatuena sari eta kritika kopuruaren arabera

	Sariak			Kritikak
	Kritika Saria	Espainiako Sari Nazionala	Euskadi Saria	
Anjel Lertxundi	2	0	2	48
Bernardo Atxaga	4	1	1	31
Harkaitz Cano	0	0	1	48
Joan Mari Irigoien	3	0	1	38
Jon Arretxe	0	0	0	22
Joseba Sarrionandia	2	0	0	28
Julen Gabiria	0	0	0	9
Kirmen Uribe	1	0	0	5
Pako Aristi	1	0	0	39
Ramon Saizarbitoria	2	0	1	33
Unai Elorriaga	0	1	0	14

Ematen du sarien artean Kritika Saria dela kontsumitzailearen eragin nabarmenena daukana, dela sari horrek he-

dabideetan duen oihartzunagatik, dela sariak idazleari ematen dion prestigioagatik. Espainiako Sari Nazionaletan oso gutxitan saritu izan dira euskal literatur lanak, hortaz, ez dago ondorio argirik ateratzerik. Euskadi Sariari dagokionez, ez du ematen harreman zuzenik dagoenik aipamenei eta sariari artean; Harkaitz Canoren kasuan ere ez da saria izan ezagutarazi duena, galdeketak 2004an egin baitziren eta H. Canok Euskadi Saria handik urtebetera eskuratu baitzuen.

Literatur kritikak ere lagundu ahal izan du idazleok ezagutarazten; izan ere, aipamen gehien jaso duten idazlerik gehientsuenek hogeik kritikarik gora jaso dituzte. Gainera, kritika literatur-idazle zein lanak ezagutarazteko bidea da gaur egun, ez baita apenas literatur lanen gaineko azterketa kritiko-literarioik egiten:

Eta horixe da arazoa, hain justu, informatu besterik ez dutela egiten gehienetan. Izan ere, oraindik ere ezer baldin bada nabarmena gurean *kritikagintzaren* urritasuna baita. Euskal literaturaren historia garaikidean ez da egongo kritikaren urritasunarengatik kexatu ez den egilerik. Alabaina, kontua ez da kritikarik ez dagoela, egon bai baitago, baizik eta kritika hori, kasurik gehienetan, liburuaren aipamen edo erreseina laburrera mugatzen dela. Beste hitz batzuekin esateko, ez dela kritikatzeko, eta ikusi beharko litzatekeela, guztiok elkar ezagutzen dugun Euskal Herri txiki horretan benetako kritikarik onartzeko prest gauden. (Olaziregi 2000b: 92)

Ondorioz, pentsa daiteke kritika nolabaiteko promozio bidea dela gaur egun, eta kritikaria hedabideetan idazleei (bartzuei, bederen) presentzia bermatzen diena. Bestalde, goi mailako ikasketadunek bestelako ikasketadunek baino garrantzi handiagoa aitortzen diote bai literatur kritikari bai eta sariketei ere. Kritika gehien jaso dituzten idazleak A. Lertxundi, H. Cano, J. M. Irigoien eta P. Aristi dira; idazle horien aipamen kopuruari, ordea, ezin daiteke esan goi mailako ikasketadunak nabarmentzen direnik. Sariaketei erreparatuta, A. Lertxundi, B. Atxaga, R. Saizarbitoria eta J. M. Irigoien ditugu hiru sari horietako gehien jaso dituztenak. Idazleak hautatzeko orduan, lau horietatik lehenengo hirurak gehien aipatu dituztenak goi mailako ikasketadunak izan dira.

Adinari dagokionez, lehen esan dut literatur kritikari garrantzi bertsua ematen ziotela adin talde ezberdinek. Sari-ketei, ordea, 51-65 urte bitarteko irakurleak aitortzen dio garrantzi handiena. VIII. taulari erreparatuta, sari gehien jaso dituzten idazleak B. Atxaga, J. M. Irigoien, R. Saizarbitoria eta A. Lertxundi dira; eta, hain zuzen ere, lau autore horietatik lehenengo hirurak proportzionalki gehien aipatu dituztenak 51-65 adin taldekoak dira.

Gustuko liburuak ezagutzeko bideak

Orain arte ikusitakoaren arabera, liburua aukeratzean garrantzi handia ematen zaio gaiari eta idazleari. Atal honetan idazleen eta liburuen gaien berri ematen duten biderik eraginkorrenak identifikatuko ditut.

IX. taula. Gustuko liburuak ezagutzeko bideak ikasketa mailaren eta adin taldeen arabera

	Ikasketa maila %		Adin taldeak %			
	Goi mailakoak	Bestelakoak	18-35	36-50	51-65	65<
Kritika	32,7	21,1	13,9	37,9	41,2	0
Gomendioak	34,6	35,2	33,3	43,9	23,5	0
Kasualitatea	11,5	9,9	13,9	7,6	8,8	0
Oparia	7,7	4,2	6,9	9,1	0	0
Eskola	28,8	33,8	56,9	13,6	8,8 ⁶	50 ⁷
Besteren bat	27,9	31,-	13,9	30,3	55,9	50

Datuek iradokitzen dute libururik gustukoena ezagutzeko bide eraginkorrenak literatur kritika, gomendioak eta eskola direla. Goi mailako ikasketak dituztenen artean gomendioak eta literatur kritika parekatu samar ageri zaizkigu, eta horiek baino lau puntu inguru gutxiagorekin daukagu eskola. Bestelako ikasketadunen artean literatur kritikak goi mailako ikasketadunen artean baino pisu gutxiago dauka (hamar puntu baino gehiagoko jaitsiera dugu goi mailakoekin alderatuz) eta gomendioak eta eskola nagusitzen dira.

Adinari erreparatuta, gazteenen artean (18-35 adin taldean) erdiak baino gehiagok eskolaren bidez ezagutu ditu gustu-

koenen artean aipatutako liburuak. Bestalde, gomendioek ere eragin handia dute adin talde horretan. Bigarren adin mul-tzoan gomendioek aurrekoan baino pisu dezente handiagoa dute, eta literatur kritika da, eraginari begira, bigarren postua betetzen duena. Eskolak oso atzetik jarraitzen die. Adinak au-rrera egin ahala, eskolaren eragina ia hutsean geratzen da, eta 51 urtetik gorakoek ez dute eskolan euskal literatura ezagu-tzerik izan (irakasle direnek izan ezik). 51-65 urte bitarteko irakurleek batik bat kritikaren eta, neurri apalagoan, gomen-dioen bidez ezagutu dituzte aipatutako liburuak. Beraz, libu-ruaren eta irakurlearen arteko zubi-lana egiten duten bideak aldatu egiten dira adin multzo batetik bestera.

Ondorioak

Durangoko Azokako neurketak agerian utzi du euskal li-teraturaren kontsumo ohituretan ikasketa mailak eta adinak eragin handia dutela. Aurkeztu ditudan datuen arabera, goi mailako ikasketadunek bestelako ikasketadunek baino gehia-go irakurri ohi dute euskaraz, eta, adinari erreparatuta, gal-deketari erantzun diotenen artean irakurketa maiztasun handiena 51-65 adin taldekoek azaldu dute.

Ildo beretik, aipagarria da irakurketa ohitura sendoenak erakutsi dituzten irakurleek liburuen izenburuetan erakutsi duten aniztasuna. Idazleen aipamenetan autore gazteek (li-teraturaren munduan urte askorik ez daramatenek) presen-tzia garrantzitsua lortu dute, baina, hala ere, Bernardo Atxa-ga, Joseba Sarrionandia eta Joan Mari Irigoien beteranoak dira aipamen gehien jaso dituztenak. Gustuko liburuetan ere hiru idazle horien lanak izan dira aipatuenak: *Obabakoak*, *Soinujolearen semea*, *Gizona bere bakardadean*, *Lagun izoz-tua* eta *Babilonia*.

Liburuak hautatzeko motibazioetan ere ezberdintasunak ikusi ditugu ikasketa mailaren eta adinaren arabera: goi mailako ikasketadunen artean idazlea eta gaia dira bi arra-zoi nagusiak. Bestelako ikasketadunen artean, berriz, gaia

agertzen zaigu jaun eta jabe eta idazlearen garrantzia erdira jaisten da; gomendioen garrantziak, ostera, nabarmen egiten du gora. Adinari dagokionez, urteek aurrera egin ahala handiagoa da idazleari eta literatur kritikari aitortzen zaion garrantzia liburua hautatzean, eta gomendioen eragina, ostera, gutxituz doa.

Idazleari eta sariei garrantzi handiena ematen dietenak maiztasun handienaz irakurtzen dutenak dira: 51-65 adin taldekoak eta goi mailako ikasketadunak. Gainera, sariei ematen zaien garrantziaren erakusgarri da sari gehien jasotako idazleak gehien aipatu dituztenak goi mailako ikasketadunak eta 51-65 adin taldekoak izatea.

Literatur generoei dagokienez, eleberria da nagusi adin talde eta ikasketa maila guztietan. Aipagarria da, hala ere, irakurketa ohitura sendoenak dituztenek (goi mailako ikasketadunek eta 51-65 adin taldekoek) aipatu dituztela gehien saiakera eta poesia; eta bertsoak gehien aipatu dituztenak, ordea, bestelako ikasketadunak eta adin talde gazteenekoak dira.

Bukatzeko, literatura ezagutarazteko bideetan eskolak duen garrantzia azpimarratu nahi nuke. Azterketa honek azaleratu duen datu aipagarrienetariko bat, nire ustez, eskolak euskal literaturaren transmisioan duen pisua da. Izan ere, kontsumitzaileek libururik gustukoena zein bidetatik ezaugu dituzten galdetuta, 18-35 urte bitarteko gazteen artean %56,9 izan dira eskola aipatu dutenak. Hortaz, belaunaldi berriek eskola dute erreferentzia nagusi, eta etorkizuneko belaunaldiek ere hala izango dutela aurreikus daiteke; D ereduaren etengabeko hazkuntzak joera hori indartzen du. Hortaz, garrantzitsua izango da luze baino lehen literatura-
ren irakaskuntzak bete beharreko funtzioari buruz hausnar-
tzea eta kalitatezko hezkuntzarako oinarriak finkatzea.¶

1. Azokako sarrera nagusian abenduaren lautik zortzira goiz eta arratsalde txandakatuz egin dira berrehun galdeketak.
2. Datuak aurkezten hasi aurretik esan behar dut irakurketa errazteko asmoz kasu batzuetan datuak ehunekotan aurkeztu ditudala. Horrez gain, hainbat galdera erantzun anitzekoak dira, hau da, posible da galdetutakoek erantzun bat baino gehiago ematea. Horrek eragingo du batzuetan erantzunen batuketak %100 baino gehiago ematea. Esate baterako, bi idazle aipatzeko eskatuta, gerta daiteke guztiek *A* idazlea aipatzea eta erdiek *B* idazlea. Kasu horretan, *A* idazlea %100ek aipatu dutela esango dut eta *B* idazlea %50ek. Batuketa egingo bagenu, %150 izango genuke.
3. Doktoregoa, lizentziatura edo diplomatura dutenak.
4. UBI, LH2 edo besteren bat dutenak.
5. *N* ikurra erabili dut narrazio laburrentzat eta *E* ikurra eleberrientzat.
6. Adin honetan euskal idazle gustukoak eskolaren bidez ezagutu dituztela esan dutenen %100 irakasleak edo irakasle izandakoak dira, eta lanbideak bultzatu ditu euskal literatura irakurtzera.
7. Ikus 6. oharra.

Bibliografia

- Berria, «Bukatu da, akabo!», 2004, www.berria.info
- Berria, «Jon Irazabal: Durangoko azoka finkatuta dago», 2004, www.sustatu.com
- Etxeberría, Hasier, 2002, *Bost idazle Hasier Etxeberriarekin berbetan*, Alberdania, Irun.
- Eusko Jaurlaritzá, 2004, *Euskadiko gazteak 2004*, Eusko Jaurlaritzaren Argitalpen Zerbitzu Nagusia, Gasteiz.
- Eusko Jaurlaritzá, 2005, *III Mapa Sociolingüístico 2001*, Eusko Jaurlaritzaren Argitalpen Zerbitzu Nagusia, Gasteiz.
- Eusko Jaurlaritzako Prospekzio Soziologikoen Kabinetea, 2004, *Irakurketa ohiturak aisialdian*, www.euskadi.net/estudios_sociologicos
- Even-Zohar, Itamar, 1990, «Polysystem Theory», *Poetics Today* 11/1: 9-26.
- Even-Zohar, Itamar, 1999, «Factores y dependencias en la cultura. Una revisión de la Teoría de los Polisistemas», in Montserrat Iglesias Santos (bil.), *Teoría de los Polisistemas*, Arco, Madril: 23-52.
- Igerabide, Juan Kruz, 2001, «Liburua jakintza gordailu izatetik kontsumo-objektu izatera», *Larrun* 46: 19-20.
- Juaristi, Patxi, *Investigación sobre el grado de satisfacción de los padres de la Ikastola Bera Kurutz de Markina-Xemein*, argitaratu gabe.
- Juaristi, Patxi, 2003, *Gizarte ikerketarako teknikak*, Euskal Herriko Unibertsitatea, Bilbo.
- Olaziregi, Mari Jose, 2000a, «Un siglo de novela en euskera», in *Historia de la literatura vasca*, UNED, Madril.
- Olaziregi, Mari Jose, 2000b, «Euskal literatur sistema milurte berriaren atarian», *Uztaro* 34: 87-96.
- Olaziregi, Mari Jose, 2002, *Euskal eleberríaren historia*, Labayru ikastegia - Amorebieta-Etxanoko Udala, Bilbo.
- Susa literatura argitaletxea, «Literaturaren Zubitegia», www.zubitegia.armiarma.com
- Torrealdai, Joan Mari, 1997, *Euskal kultura gaur*, Jakin, Donostia.